

Українські землі у складі Речі Посполитої в пер. пол. XVII ст.

Тема 7.

Дати подій

- **1618 р.** - похід козаків під проводом гетьмана П. Конашевича-Сагайдачного на Москву;
- **1621 р.** - Хотинська битва;
- **1625 р.** - Куруківська угода;
- **1632 р.** - «Пункти для заспокоєння руського народу», утворення Києво-Могилянської колегії;
- **1637-1638 рр.** - повстання під проводом Павла Павлюка, Якова Острянина, Дмитра Гуні.

Поняття та терміни

- **Панщина** - відробіткова рента, одна з форм земельної ренти при феодальному способі виробництва. Характеризується прикріпленням до землі безпосереднього виробника, особистою залежністю селянина від поміщика.
- **Кріпак** - особисто залежний від поміщика й прикріплений до земельного наділу селянин.
- **Фільварки** - панський сільськогосподарський хутір, багатогалузеве господарство, орієнтоване на виробництво збіжжя на продаж.
- **Золотий спокій** - період соціально-економічної та політичної стабільності в Речі Посполитій між «Ординацією» та виступом Б. Хмельницького (1638-1648 рр.)

Зміни в соціально-економічному житті. Розвиток міст:

- ❑ **зростання** магнатського землеволодіння, площ оброблюваних земель, кількості фільварків, виробництва товарів на продаж **через збільшення попиту на сільськогосподарську продукцію в Західній Європі;**
- **поява значної кількості нових міст.** Близько 80 % міст були у приватній власності. Місто приносило більше прибутків ніж село, на основі якого воно створювалось. Багато міст отримували магдебурзьке право. Зростання кількості ремісничих спеціальностей. Найбільші міста — **Львів і Київ;**
- ❑ Єдиний загальнодержавний податок — **подимне** — затверджений сеймом 1629 р., набагато перевищував попередні податки;
- ❑ **загострення** національних, соціальних і релігійних проблем, поширення панщини та кріпацтва. Це зумовлювало протягом першої половини XVII ст. явище **покозачення** — спроба мирним шляхом звільнитися від панщини й отримати право вільно працювати на власній землі.

Яремі Вишневецькому (магнату – великому землевласнику) належало 40 тис. селянських дворів.

фільварково-панщинна система господарювання

Фільварок – багатогалузеве господарство, де сировину не лише виробляли, а й переробляли. Потім продукцію вивозили на ринки.

Нерідко норми панщини (праця селянина з власним інвентарем у господарстві пана) встановлювали магнати. У Подільському воєводстві вона сягала 3-6 днів на тиждень.

Шляхи зростання магнатських землеволодінь

За рахунок успадкування

За рахунок купівлі маєтків або земель

За рахунок захоплення маєтків і земель

За рахунок захоплення окраїнних територій

За рахунок дарувань з боку королів і великих князів

МАГНАТСЬКІ ЗЕМЛЕВОЛОДІННЯ В УКРАЇНІ У XVI СТ.

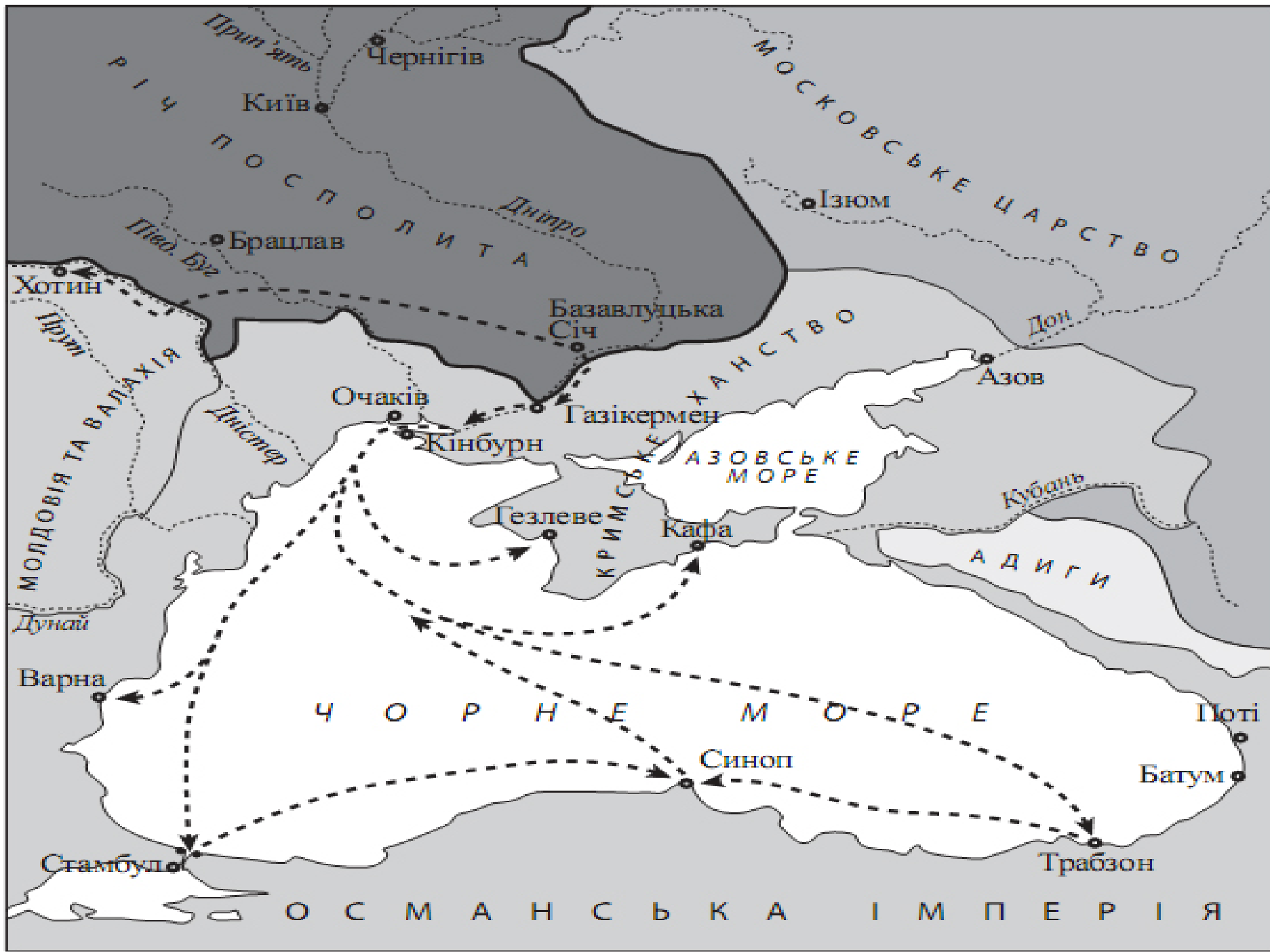
ГЕТЬМАНУВАННЯ ПЕТРА
КОНАШЕВИЧА-САГАЙДАЧНОГО
(гетьман реєстрового козацтва
1614 - 1622 рр. з перервами)

ГЕТЬМАНУВАННЯ ПЕТРА КОНАШЕВИЧА-САГАЙДАЧНОГО

Петро Конашевич Сагайдачний (1577 – 1622)

Морські походи

1606 р. – взяття фортеці **Варна**

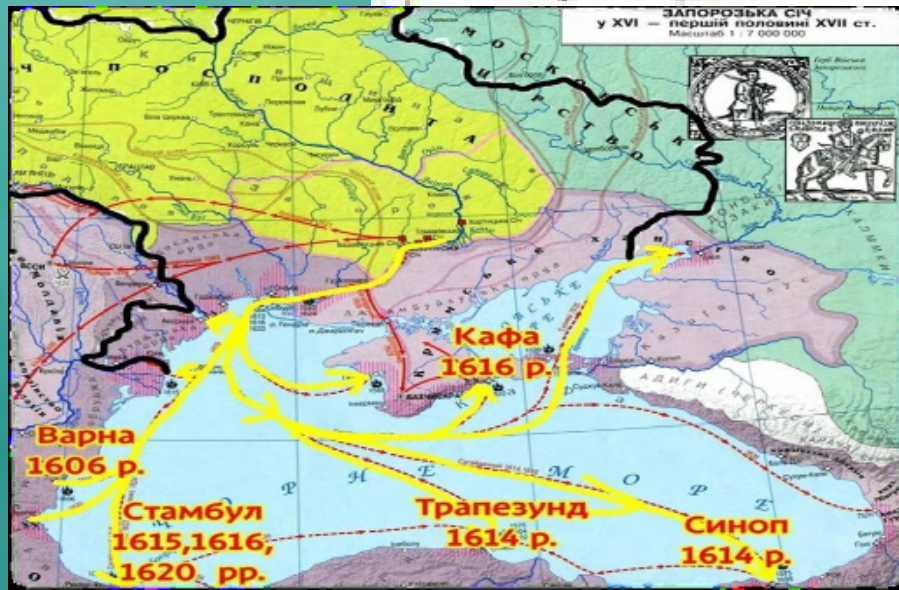
1608 р. – взяття міста **Перекоп**

1609 р. – взяття міст **Кілія, Ізмаїл, Акерман**

1614 р. – облога міста **Синоп**

1615 і 1617 рр. – походи на **Стамбул**

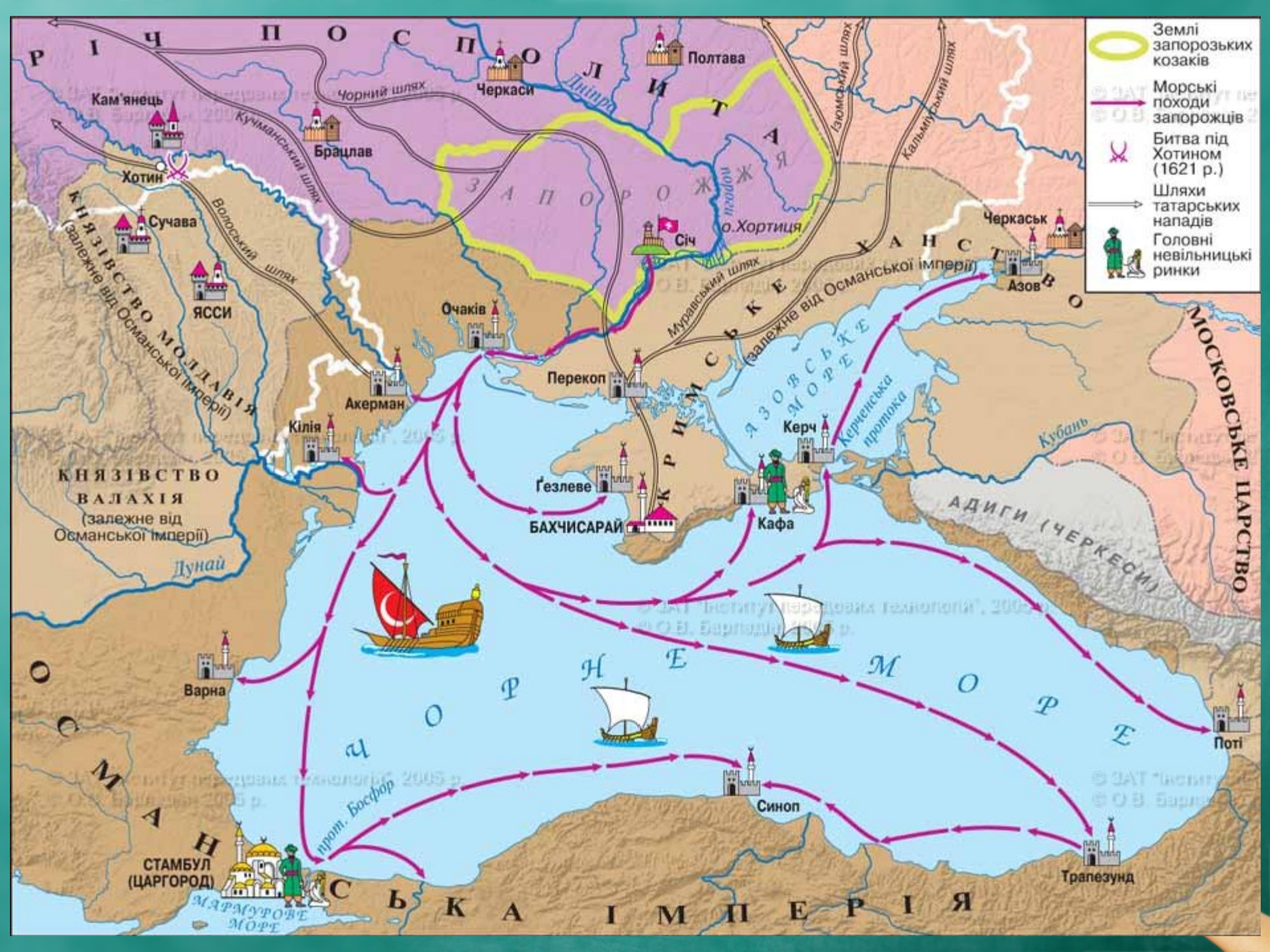
1616 р. – взяття і спалення міст **Синоп і Трапезунд**

першій третині

- Землі запорозьких козаків
- Морські походи запорожців
- Битва під Хотиним (1621 р.)
- Шляхи татарських нападів
- Головні невільницькі ринки

© ЗНТ "Інститут історичних та географічних досліджень", 2005 р.
 © О.В. Барпаді, 2005 р.

ГЕТЬМАНУВАННЯ ПЕТРА КОНАШЕВИЧА-САГАЙДАЧНОГО

- **1618 р.** козацьке військо на чолі з П. Конашевичем-Сагайдачним вступило в Лігу Європейських країн для боротьби з Османською імперією (Туреччиною).
  - **У 1618 р.** козацьке військо разом з поляками здійснило похід на Москву, у результаті якого Чернігівські й Смоленські землі були приєднані до Речі Посполитої.
  - **У 1620 р.** польські війська зазнають поразки від турків та татар в битві під **Цецорою**. Турки величезними силами наступають на Польщу. Поляки звертаються за допомогою до П. Конашевича-Сагайдачного, обіцяючи збільшити козацький реєстр та заплатити козакам.
-

ГЕТЬМАНУВАННЯ ПЕТРА КОНАШЕВИЧА-САГАЙДАЧНОГО

- У 1621 р. козацьке військо П. Конашевича-Сагайдачного зупинило турецький наступ на Польщу в Хотинській битві.
- Помер П.Конашевич-Сагайдачний 10 квітня 1622 р. від рани, яку дістав у Хотинській битві.
- Період гетьманування П. Конашевича-Сагайдачного називають добою героїчних походів козаків проти татар та турків.

Гетьман (1605 – 1622)

- Реформував козацьке військо
- Налагодив сувору дисципліну
- Створив потужний флот

Московський похід

1618 р. 20-тисячне козацьке військо П. Сагайдачний повів на Москву з метою звільнити королевича Владислава.

Деулінське перемир'я

(1 грудня 1618 р.) між Московською державою та Річчю Посполитою:

- перемир'я на 14,5 років;
- Польща отримала Смоленщину й Чернігово-Сіверську землю

Участь українського козацтва в Хотинській війні (1621 р.)

40-тисячне
військо козаків
на чолі
з гетьманом

35-тисячна
польська армія

250-тисячна
турецько-татарська
армія

Значення війни:

- Польща відвернула загрозу втрати чималих територій;
- Перемога над турками спростувала думку про непереможність Османської імперії;
- Туреччина на тривалий час відмовилася від наміру завоювати Європу

Портрет Петра Сагайдачного з книги

КОЗАЦЬКІ ПОВСТАННЯ ПРОТИ ПОЛЬСЬКОГО ПАНУВАННЯ у 20-30-х рр. XVII ст.

Після смерті гетьмана П. Конашевича-Сагайдачного поляки **не виконали своїх обіцянок**, не заплатили козакам і зменшили реєстр.

У результаті **розгортається хвиля козацьких повстань** у 20-30-х рр. XVII ст. Козаки виступали

- ❖ за збільшення реєстру,
- ❖ відстоювали православ'я
- ❖ боролися за скасування церковної унії.

До козаків приєднувалися селяни, які виступали **проти кріпацтва**.

Козацькі повстання 1620-1630 -х рр.

Дата	<u>1625 р.</u>
Подія	Виступ козаків на чолі з <u>Марком Жмайлом</u> проти коронного польського гетьмана Станіслава Конецпольського
Підсумки	Новим козацьким гетьманом став <u>Михайло Дорошенко</u> , який уклав <u>Куруківську угоду 1625 р.</u> між козаками і поляками, за якою <u>реєстр збільшувався до 6000 козаків</u> і підтверджувалися привілеї козацької старшини.

Козацькі повстання 1620-1630 -х рр.

Дата	<u>1630 р.</u>
Подія	Повстання козаків на чолі з <u>Тарасом Федоровичем (Трясилом)</u> проти польської шляхти. Охопило Лівобережжя, Подніпров'я, Брацлавщину, Волинь, Галичину. Відрядження на придушення повстання польського війська С. Ляща, який розправлявся з мирними жителями; у відповідь повстанці влаштували «Тарасову ніч», вирізавши «Золоту роту» з добірних польських вояків.
Підсумки повстань	Укладено перемир'я між козаками і шляхтою, закріплене <u>Переяславською угодою 1630 р. (реєстр - 8000 козаків)</u> .

Козацькі повстання 1620-1630 -х рр.

Дата -	<u>1635 р.</u>
Подія -	. Напад запорожців на чолі з <u>Іваном Сулимою</u> на польську фортецю <u>Кодак</u> , яку поляки побудували недалеко від Запорозької Січі з метою контролювати запорожців.
Підсумки повстань -	Фортеця Кодак була захоплена і зруйнована запорожцями, але реєстровці схопили і видали полякам керівників повстання. Іван Сулима був страчений у Варшаві.

- **Спорудження Кодацької фортеці**

- Фортецю вирішили будувати на правому березі Дніпра біля першого порога - Кодацького.

Кодацька фортеця

- Будівництво очолив французький військовий інженер, найманець польського короля *Гійом Левассер де Боплан*.
- Фортецю *Кодак* спорудили швидко: будівельні роботи тривали чотири місяці, і вже до середини літа 1635 р. вона була цілком готова.
- У Кодаку розмістилася польсько-шляхетська залога, якою командував французький офіцер Маріон.

Козацькі повстання 1620-1630 -х рр.

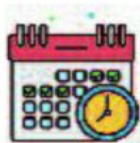
Дата -	<u>1637 р.</u>
Подія -	Козацьке повстання на чолі з <u>Павлом Бутом (Павлюком)</u> .
Підсумки повстань -	Повстання зазнало поразки під Кумейками , П. Бут був виданий полякам і страчений у Варшаві.

Козацькі повстання 1620-1630 -х рр.

Дата -	<u>1638 р.</u>
Подія -	Козацькі повстання на чолі з <u>Дмитром Гунею та Яковом Острянином (Остряницею)</u>
Підсумки повстань -	Поразка повстанців, відступ Остряниці до Слобожанщини на територію Московської держави, а Д. Гуні - на Запоріжжя.

Козацько-селянські повстання

1591-1593 К. Косинський

П'ятка

1594-1596 С. Наливайко

Солониця

1625 М. Жмайло

Курукове озеро

Куруківська
угода

1630 Тарас Трясило

Переяслав

Переяславська
угода

1635 І. Сулима

Кодак

1637-1638 П. Бут
Я. Острянин
Д. Гуня

Кумейки
Жовнин

Оригіналізм

«Ординація Війська Запорозького реєстрового»

«Ординація Війська Запорозького реєстрового, що перебуває на службі Речі Посполитої» (1638 р.)

обмежувала права та привілеї козаків:

- реєстр зменшувався до 6 тис. осіб,
- відбудовувалася польська фортеця Кодак,
- скасовувалась обрана посада гетьмана,
- реєстрове козацтво очолював польський ставленик-шляхтич.

“Золотий спокій”

- З 1638 по 1648 рр. у Речі Посполитій тривав період «Золотого спокою», під час якого не було великих козацько-селянських повстань.

Вплив Берестейської унії на розвиток церковного життя в Україні:

Становище греко-католицької церкви:

- становлення церкви відбувалося за підтримки польської влади і папського Рима;
  - рівноправності з римо-католиками церква так і не отримала, її представники не були допущені в Сенат;
  - фактично виявилася слабшою за православну, оскільки народні маси у більшості не підтримали церкву.
-

Становище православної церкви:

- православне духовенство фактично було поставлено поза законом;
- частина церков і монастирів була передана греко-католицькій церкві, закрито чимало парафіяльних шкіл;
- поява групи священиків, яка за підтримки Запорізької Січі **відстоювала право законного існування церкви.**

Діяльність митрополита Іпатія Потія (1599-1613)

- ❑ Ієрархи греко-католицької церкви робили енергійні заходи, щоб подолати кризу своєї церкви.
- ❑ Іпатій Потій, якого називали "батьком унії", після смерті Михайла Рогози, став митрополитом.
- ❑ Був талановитим проповідником, письменником-полемістом, адміністратором, однак у боротьбі за унію діяв переважно силою.
- ❑ Активно залучав до церкви українську шляхту.
- ❑ Заснував греко-католицьку семінарію у Вільно та школу в Бересті.
- ❑ Отримав від короля право зверхності над усіма церквами «грецького та руського обрядів».

Іов Борецький

- Відновлення церковної православної ієрархії 1620 р.
- У 1620 р. ієрусалимський патріарх Феофан висвятив на православного митрополита **Іова Борецького**. Ця подія вважається відновленням православної церковної ієрархії в Україні, але православна церква перебувала поза законами Речі

- **Йов Борецький
(1560–1631)**

Письменник, перекладач, церковний і культурний діяч, митрополит Української православної церкви у 1620—1631 рр., ректор Львівської та Київської братських шкіл, автор полемічних творів, спрямованих на захист православ'я, зокрема «Протестації».

Петро Могила

- Наступний православний український митрополит молдавського роду **Петро Могила** домогся у 1632 р. офіційного визнання православ'я польським королем. Польський сейм під тиском козацьких повстань, а також потребуючи козацької сили для походу на Москву, видав у **1632 р. «Пункти для заспокоєння руського народу»**, у яких зазначалося про відновлення православ'я.

•

Петро Могила

- Наступний православний український митрополит молдавського роду **Петро Могила** домогся у 1632 р. офіційного визнання православ'я польським королем. Польський сейм під тиском козацьких повстань, а також потребуючи козацької сили для походу на Москву, видав у 1632 р. **«Пункти для заспокоєння руського народу»**. У ЯКИХ

*Святитель Петро Могила, Митрополит Київський
14 (1) січня*

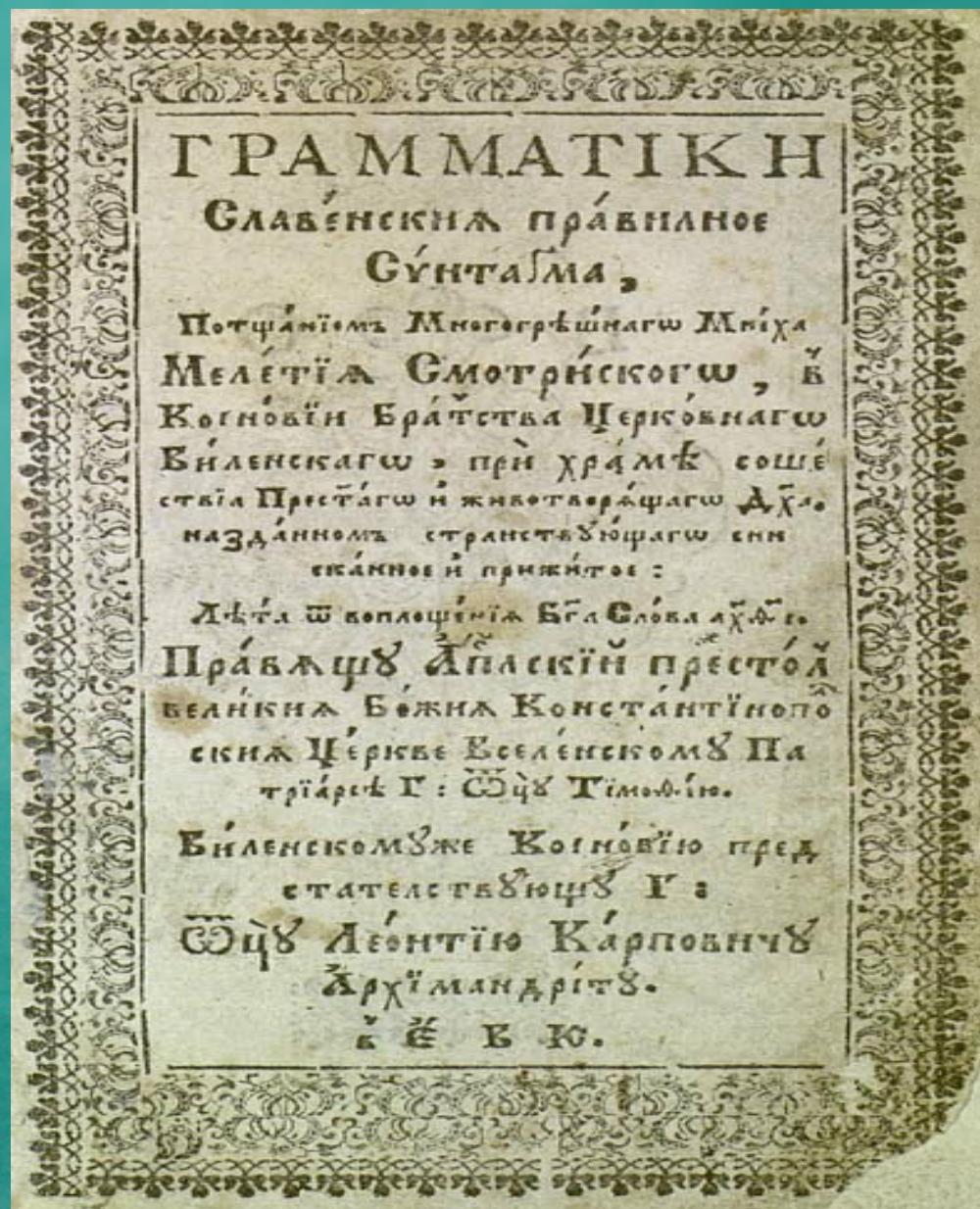
Розвиток культури та освіти

- У 1615 р. була відкрита друкарня Києво-Печерської лаври, в якій у 1616 р. було надруковано першу книгу – «Часослов».
- У 1619 р. виходить друком «Граматика слов'янська» Мелетія Смотрицького, що тривалий час була підручником з церковнослов'янської мови.

Мелетій Смотрицький

Освіта.

- У 1615 р. була заснована Київська братська школа.
- У 1632 р. Петро Могила об'єднує Київську братську школу та лаврську школу й засновує Києво-Могилянську колегію (Києво-братський колегіум), яка у 1701 р. отримала статус академії.

Києво-Могилянська академія

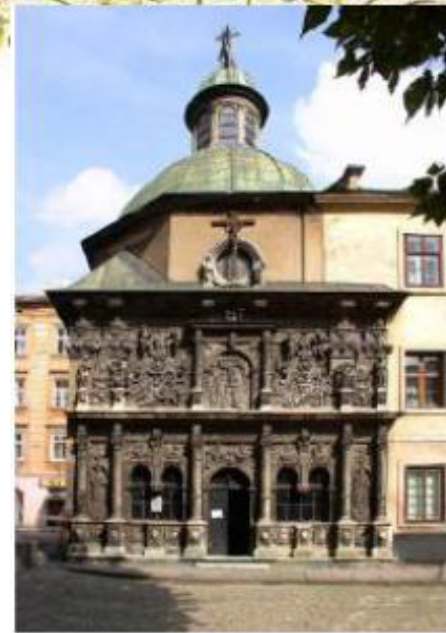
Архітектура

- У Північно-Західній Україні були представлені споруди готичного та ренесансного стилю. З середини XVII ст. по всій Україні поширюється стиль бароко (козацьке бароко).
- Виникало багато нових міст. Серед них - Жовква, Броди, Станіслав (тепер Івано-Франківськ), Бережани, Тернопіль, що *закладались як фортеці-резиденції магнатів*.
- Містобудування XVI - першої половини XVII ст. зазнало відчутного впливу європейського Відродження. Особливо яскраво ренесансні риси втілено в західноукраїнських містах.
- Протягом XVI - початку XVII ст. перебудовувалась і *Камянець-Подільська фортеця. Її обклали каменем, звели нові вежі*.
- Слави нездоланих фортець у XVII ст. зажили замки-бастіони у Бродах та Бережанах.

Ансамбль Успенської
церкви у Львові: церква
Успіння. 1591-1629;
вежа Святителів. 1578.

Ансамбль
Кафедрального костелу у
Львові: каплиця Боїмів.
1609-1617.

Ансамбль православної Успенської церкви (Успенська церква, вежа Корнякта, Каплиця трьох святих) – архітектурний шедевр українського ренесансу, пам'ятка європейського і світового значення.

Замок у Підгірцях (Львівська обл.) 1635-1640

Іллінська церква у Суботові

ЖИВОПИС

- Живопис представлений фресками, іконописом, книжковою мініатюрою.
- З'являються світські портрети: К. Острозького, Р. Вишневецького. Розвивається скульптура: пам'ятник К. Острозькому в Києво-Печерській лаврі.

